

Однако, с экономической точки зрения, отказ от «Северного потока – 2» грозит Европе огромными штрафными санкциями. «Северный поток – 2» – это не российский или немецкий проект, в его реализации участвует множество компаний, которым придется в случае срыва строительства заплатить более 10 млрд. евро.

К тому же, авария на ГТС Украины должна дать понять «противникам энергетических проектов» для чего создаются обходные газопроводы. Ответ простой, чтобы страны-потребители получили газ, не думая о том, потянет ли «старая» газотранспортная система Украины прокачку необходимого объема газа или не потянет.

Любому бизнесу свойственен, прежде всего, экономический, а не политический расчет, поскольку только первый, отражает национальные интересы самых разных стран, в рамках их международного сотрудничества друг с другом. И нет таких сил, которые способны превратить экономическую выгоду от сотрудничества, в политический просчет его участников, так как выгода, извлекаемая от сотрудничества между разными странами, всегда означает политическую мудрость их участников, которая обеспечивает всем участникам сотрудничества экономическую выгоду на длительную перспективу в наше крайне турбулентное время.

Список литературы:

1. BP, Statistical Review of World Energy, June 2011 and June 2016: <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
2. Platts, апрель 2016 г.

3. Communication on security of energy supply and international cooperation – “The EU Energy Policy Engaging with Partners beyond Our Borders”: eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/

4. Sergey Seliverstov, Ivan Gudkov. Energy Law in Europe: National, EU and International Regulation: <https://smplawyers.ru/energy-law-in-europe>

5. Киев выставил Газпрому штраф на 3,4 млрд долларов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.vz.ru/news/2016/1/22/790004.html> (дата обращения: 15.09.2020).

6. Цена проекта «Северный поток–2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.finam.ru/analysis/forecasts/cena-proekta-severniiy-potok-2-cto-mogut-poluchit-i-poteryat-rossiya-germaniya-ssha-i-polsha-20200811-16535/> (дата обращения: 16.09.2020).

7. Газпром – все контракты для строительства «Северного потока –2» подписаны [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nangs.org/news/business/gazprom-vse-kontrakty-dlya-stroitelstva-severnogo-potoka-2-podpisany> (дата обращения: 17.09.2020).

8. Проект «Северный поток–2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nord-stream2.com/ru/pdf/document/4/> (дата обращения: 17.09.2020).

9. Сенатор предупредил о серьезных рисках при отказе от «Северного потока-2» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/5f66a3119a7947a0d8bab373> (дата обращения: 17.09.2020).

10. Фролов А. Сигнал трубы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://iz.ru/1061028/aleksandr-frolov/signal-truby> (дата обращения: 18.09.2020).

Yankiv M.

postgraduate student of Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF FORMATION OF THE INTEGRATED POLICY OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN-POLISH CROSS BORDER REGION

Янків Марія Миронівна

аспірант ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього" НАН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ

Summary. The conceptual provisions for the formation of an integrated policy for the development of the cross-border region are investigated. Its strategic goals and prerequisites for implementation are outlined. It is argued that the procedure for developing such a policy includes: study of existing problems, the impact of real, potential, external and internal factors, goals and specifics of the cross-border region, taking into account endogenous potential, organizational support in terms of institutional, administrative and managerial financial components and is based on strategic principles. Innovative forms of cooperation in the cross-border region have been identified, such as cross-border clusters in various fields, cross-border industrial parks, cross-border industrial zones, smart specializations, cross-border interconnectors. The sequence and stages of choosing a smart specialization of the cross-border region are substantiated. It is proved that urban cross-border agglomerations as a form of border organization of the economy can have a significant impact on the development of the cross-border

region.

Анотація. У статті представлено концептуальні положення формування інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону. Окреслено її стратегічні цілі та передумови реалізації. Аргументовано, що процедура розробки такої політики включає: дослідження існуючих проблем, вплив реальних, потенційних, зовнішніх і внутрішніх чинників, цілі та специфіку функціонування транскордонного регіону з врахуванням ендегенного потенціалу, організаційне забезпечення в розрізі інституційної, адміністративно-управлінської й фінансової складових та базується на стратегічних засадах. Визначено інноваційні форми співпраці у транскордонному регіоні, такі як транскордонні кластери у різних сферах, транскордонні індустріальні парки, транскордонні промислові зони, смарт-спеціалізації, транскордонні інтерконектори. Обґрунтовано послідовність та етапність вибору смарт-спеціалізації транскордонного регіону. Доведено, що міські транскордонні агломерації як форма прикордонної організації господарства можуть мати вагомий вплив на розвиток транскордонного регіону.

Key words: cross-border region, integrated policy, cross-border effect, strategy of cross-border cooperation, innovations.

Ключові слова: транскордонний регіон, інтегрована політика, транскордонний ефект, стратегія транскордонного співробітництва, інновації.

Постановка проблеми. Становлення, поглиблення та реалії сучасного етапу розвитку українсько-польської транскордонної співпраці спрямовуються на забезпечення партнерства та конвергентності у різноманітних сферах діяльності. Така взаємодія у прикордонних областях України та воєводствах Польщі дозволяє спільно вирішувати та реалізовувати проблеми не лише економіки, але й екології, культури, освіти, безпеки кордону та його перетину. Існуючі програми транскордонної співпраці концентруються на регіональному рівні, охоплюють прикордонні території України за участі країн-сусідів з ЄС, проте обсяг коштів залишається невеликим і спрямовується за призначенням у конкретно визначені тематичні цілі. Вітчизняна практика транскордонної співпраці регіонів реалізується шляхом укладання двох- і багатосторонніх угод про співпрацю, відповідних концепцій, стратегій, програм розвитку з використанням різноманітних форм, інструментів та механізмів. Розробка концептуальних основ інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного регіону є актуальною в контексті конкретизації стратегічних цілей, завдань, пріоритетів, інституційних, організаційних та фінансових механізмів їх забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади й організаційні, інституційні, фінансові механізми забезпечення розвитку транскордонного регіону стали предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: Л. Врублевські, В. Гоблик, М. Долішній, О. Копилук, П. Куцаб, К. Лунгвіст, Н. Мікула, О. Музичка, Х. Притула, І. Сторонянська, М. Тріпл та ін. Їх дослідження характеризуються комплексністю, розкривають базові положення, принципи, моделі й механізми транскордонної співпраці, її ефективності та форми реалізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Перспективи розвитку та реалізація нових програмних документів акцентують на необхідності подальших досліджень й розробці стратегічної інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного

регіону, окресленні її суті, концептуальних засад формування й реалізації.

Метою статті є розробка концептуальних підходів до формування стратегічної інтегрованої політики розвитку українсько-польського транскордонного регіону, визначення її основних цілей та передумов реалізації.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення ефективне функціонування транскордонного регіону забезпечується шляхом реалізації відповідних програм, стратегій та цільових орієнтирів співпраці. Варто відзначити, що дефініція "транскордонний регіон" має відповідне нормативно-правове обґрунтування. Зокрема, згідно Директиви Європейської комісії щодо механізму вирішення юридичних і адміністративних перешкод в транскордонному контексті № 2018/0198 від 29.05.2018р. глави 1 статті 3 визначено, що транскордонний регіон означає територію, яка охоплюється сусідніми наземними прикордонними регіонами у двох чи більше державах-членах на рівні регіонів NUTS 3 [1]. Отже, позиція ЄС чітко регламентує статус транскордонного регіону як територіального утворення у країнах, які розмежовані кордоном та охоплюють населення чисельністю від 150 до 800 тис. осіб.

Науковець Л. Врублевський вважає транскордонний регіон вищою формою інтеграції прикордонних регіонів та певною зоною наднаціонального характеру, яка є результатом транскордонного співробітництва, формалізації та проникності державного кордону з можливістю зміни його функції та збільшення соціально-економічних зв'язків між прикордонними регіонами [2]. Отже, автор акцентує на 2 ключових ознаках транскордонного регіону таких як інтеграція та ступінь проникності національних кордонів.

Згідно позицій М. Перкмана транскордонний регіон визначено як обмежену територіальну одиницю, яка адмініструється відповідними органами влади, які приймають участь у транскордонних ініціативах. Науковець наголошує, що це соціально-територіальна одиниця, яка

функціонує на відповідних організаційних засадах і володіє певним рівнем стратегічного потенціалу [3, с. 157]. Такий підхід ґрунтується на територіально-просторовій концепції, організаційному та інституційному потенціалі транскордонного співробітництва.

В сучасних умовах в методичному аспекті відсутні пропозиції щодо розробки інтегрованої політики транскордонного регіону, зокрема українсько-польського. Подолання існуючих диспропорцій, досягнення спільних вигод у різних напрямках й сферах транскордонної співпраці необхідно забезпечити шляхом розробки і впровадження інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону в поточному й стратегічному вимірах, яка б базувалася на сформованих взаємовигідних зв'язках. При цьому варто враховувати, що формування транскордонного регіону характеризується відмінностями та різноманітністю економічного потенціалу, технологічної траєкторії, соціальної динаміки, структур управління, засобів регулювання, культурної ідентичності. Підтримуємо думку науковців К. Лунґвіста та М. Тріпл, що транскордонні відмінності можуть бути як ключовим джерелом інновацій, так і головним бар'єром для взаємодій та змін. Одночасно вони створюють підґрунтя для транскордонного зростання, формуючи потенціал для нових комбінацій та невикористаної синергії, а також і бар'єри, які є перешкодою інтеграції, особливо в процесах генерування, трансферу, обміну інноваціями й знаннями [4].

Дослідження Єврокомісії щодо впливу прикордонних перешкод на рівень ВРП та зайнятості у внутрішніх прикордонних регіонах засвідчило, що у разі усунення лише 20% існуючих перешкод прикордонні регіони збільшать свій ВРП на 2% [1]. Тому важливим напрямом розвитку українсько-польського транскордонного регіону є розробка й реалізація інтегрованої політики.

На нашу думку, інтегрована політика розвитку транскордонного регіону – це діяльність національних і наднаціональних суб'єктів та учасників двох або більше держав, розмежованих кордоном у різних сферах функціонування прикордонних територій із спільним ендегенним транскордонним потенціалом з метою поглиблення взаємовигідної співпраці, досягнення конвергенції, конкурентоспроможності, сталого, інклюзивного розвитку. Цільова спрямованість та базові передумови даної політики представлені на рис. 1.

Рис. 1 відображає логічність реалізації інтегрованої політики розвитку транскордонного регіону, існуючі проблеми, вплив реальних, потенційних, зовнішніх і внутрішніх чинників, цілі та специфіку його функціонування з врахуванням ендегенного потенціалу, відповідного організаційного забезпечення в розрізі інституційної, адміністративно-управлінської й фінансової складових та базується на стратегічних засадах.

Існуючі проблеми і диспропорції, які характерні для транскордонного регіону доцільно розподіляти у розрізі станових, фінансових та управлінських, а вплив екзогенних й ендегенних чинників – в контексті реальних і потенційних. З позицій розробки стратегічних напрямів розвитку транскордонного регіону, важливо дослідити еволюцію та ретроспективу його функціонування з врахуванням ступеня використання екзогенного потенціалу та спроможності поглиблення інтеграції з позицій інноваційності.

Погоджуємося із твердженням вітчизняних науковців, що стратегія транскордонного співробітництва, незалежно від ієрархічності її формування повинна чітко визначати загальні довгострокові пріоритети співпраці в рамках їх конкретизації, часового й фінансового виміру, гнучкості й несуперечливості [5, с. 137].

Перспективними орієнтирами співпраці прикордонних областей України та воєводств Польщі визначено забезпечення конвергенції як основи зближення, яка має географічне, історичне, економічне, екологічне, безпекоорієнтоване підґрунтя. Підвищення конкурентоспроможності, сталого, інклюзивного розвитку залишається засадничим орієнтиром реалізації політики з позицій досягнення синергетичної та транскордонної ефективності.

Поглиблення інтеграції у транскордонному регіоні залишається стратегічним стимулом і для активізації його інвестиційно-інноваційного потенціалу та новітніх форм співпраці.

Еволюція транскордонного співробітництва розвинула організаційні форми співпраці на регіональному, національному та міжнародному рівнях від найпростіших (прямі контакти, договори (угоди), об'єднані, спільні робочі групи) до складніших, таких як єврорегіони та транскордонне партнерство. Інноваційними формами розвитку економічної та науково-технічної співпраці є транскордонні кластери у різних сферах (інноваційні, освітні, туристичні тощо), транскордонні індустріальні парки, транскордонні промислові зони, смарт-спеціалізації, транскордонні інтерконектори тощо.

Транскордонний кластер – це організаційна форма комплексної інтеграції (поєднання) наукового, технологічного та просторового потенціалів суб'єктів господарювання, підприємств й організацій транскордонного регіону в певній галузі (виробництво, туризм тощо) з врахуванням взаємозв'язків і взаємодій, спрямована на підвищення конкурентоспроможності, одержання транскордонного ефекту та збільшення економічних вигод учасників по обидві сторони кордону. Формування таких транскордонних кластерів передбачає створення транскордонного форсайт-центру, підбір учасників, аналізування стану взаємозв'язків, обґрунтування принципів, фінансової ефективності їх створення, укладання угод між учасниками, формування спільних контрольних та моніторингових процедур.

Вагомим дестимулюючим чинником таких полі країн-учасників кластерного утворення. утворень залишається невідповідність у фінансовому, митному, нормативно-правовому

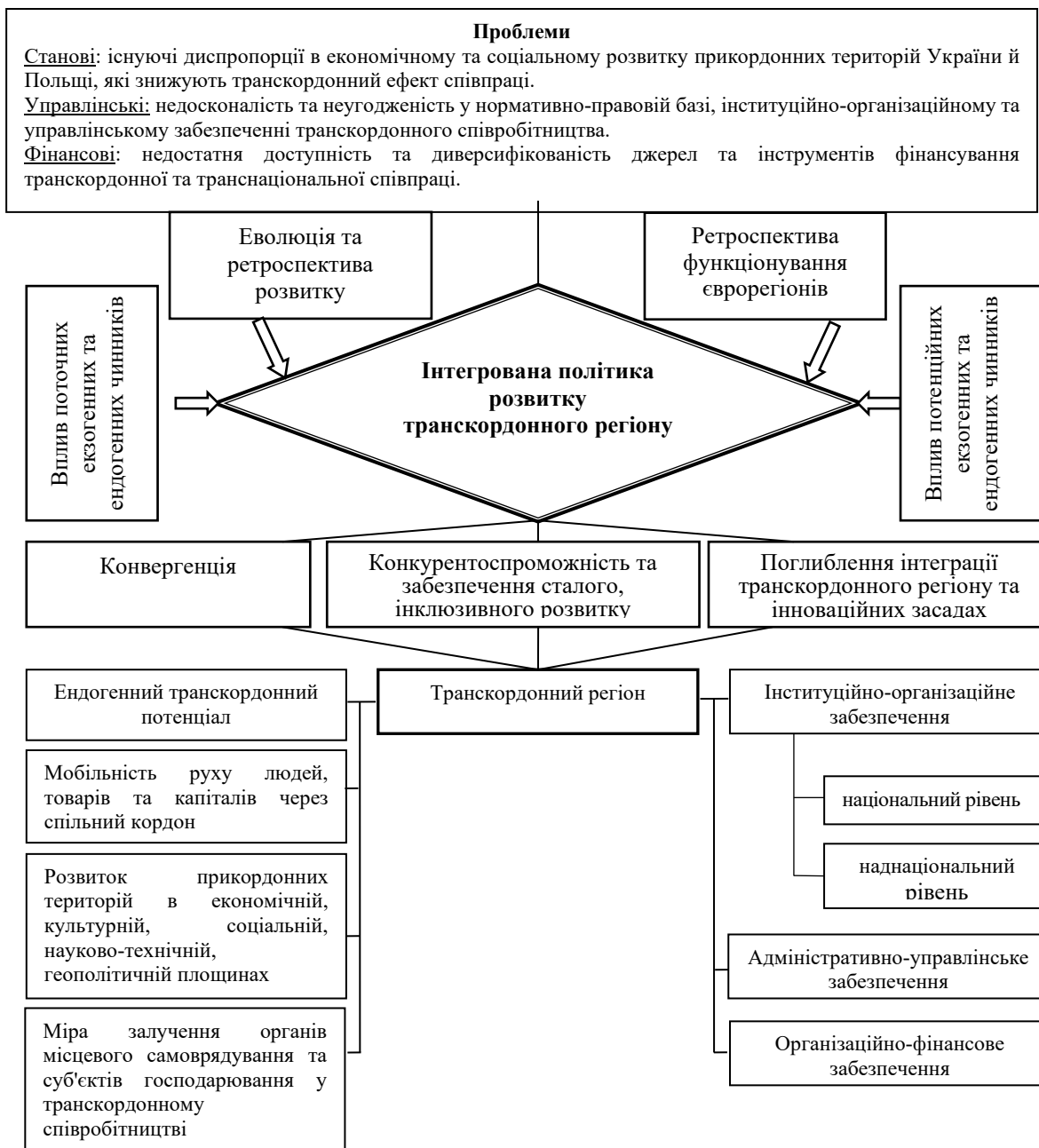

Рис. 1. Цілі та передумови реалізації інтегрованої політики трансграничного регіону

Трансграничні індустріальні парки – це організаційна просторова форма об'єднання за майновою ознакою суб'єктів господарювання, які здійснюють виробничу, наукову, інформаційну діяльність в рамках прикордонної території 2-х або декількох країн на якій запроваджено особливі умови в інвестиційній, податковій, митній, зовнішньоекономічній сферах.

Трансграничні інтерконектори – новітні форми трансграничного інфраструктурного забезпечення інтеграції транспортних систем країн, розділених спільним кордоном, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності та привабливості прикордонних регіонів. Зокрема, 08

грудня 2016 р. український та польський оператори газотранспортних систем підписали Угоду про правила взаємодії з метою з'єднання транспортних систем обох країн через інтерконектор Польща-Україна, яка передбачила їх співпрацю в сфері проєктувальних та будівельних робіт. Такий досвід запроваджено і в ЄС, зокрема 15-країнами створено ініціативу XBID Market Project (Cross-Border Intraday) для формування інтегрованого трансграничного внутрішньодобового ринку. Метою об'єднання стало забезпечення безперервної трансграничної торгівлі електроенергією через єдиний трансграничний ринок в Європі. В межах країн Північної і Західної Європи з березня 2018

року сформовано єдину транскордонну систему онлайн-торгівлі XBID, яка дала змогу цілодобово здійснювати торговельні операції з продажу електроенергії, уніфікувати умови її купівлі-продажу. Важливими напрямками Стратегії Енергетичного Союзу ЄС до 2030р. є підвищення рівня енергетичної безпеки, сталого розвитку та конкурентоспроможності, прискорення реалізації ключових пріоритетів з розвитку газових та електричних транскордонних інтерконекторів між країнами-членами ЄС [6].

Транскордонні смарт-спеціалізації – одна із інноваційних форм співпраці, яка спрямована на інклюзивний, сталий розвиток з виявленням і стимулюванням розвитку унікальних галузей або видів економічної діяльності, які характерні для прикордонних регіонів у рамках національної економічної системи з подальшою їх інтеграцією та спрямованістю на досягнення позитивного транскордонного ефекту. Розвиток зовнішніх зв'язків та взаємодія мультинаціональних і локальних, малих й середніх компаній за принципом "думай глобально, дій локально" має великий потенціал для територіальних кластерів та мереж, оскільки дає змогу виявити потенційні можливості у розвитку бізнес-сфер та структур як у високотехнологічних галузях, так і традиційних [7].

Смарт-спеціалізація як процес інтеграції включає: а) залучення суб'єктів й учасників транскордонного регіону до реалізації смарт-технологій, б) оцінювання транскордонних активів та напрямів співпраці, в) обмежену кількість пріоритетів, г) наявність спільного управління (державно-приватне партнерство, модель чотирьох спіралей), д) механізм інтеграції підприємницьких, фінансових, освітньо-наукових, технічних й інших ресурсів, е) визначення управлінських та моніторингових спільних інституцій національного і наднаціонального рівнів.

Формування стратегій з базуванням на смарт-спеціалізації, на думку вітчизняних науковців – це основа для реформи регіональних дослідницьких та інноваційних систем, посилення співпраці в інноваційних інвестиціях між регіонами; використання наукових досліджень, інновацій у менш розвинених і промислових перехідних регіонах; використання синергії та взаємодоповнення між політиками й інструментами ЄС, стимулювання міжрегіонального, транскордонного, міжсекторного співробітництва [8, с. 5]

Отже, розробка транскордонної смарт-спеціалізації передбачає певну послідовність та етапність здійснення даного процесу:

- аналіз та оцінка транскордонного регіону, його інноваційного потенціалу, сильних, слабких сторін, можливостей та загроз. Характеризується економічний, науково-технологічний, інвестиційно-інноваційний потенціали транскордонного регіону, можливості модернізації та інноваційної діяльності у певних галузях, малих й середніх підприємствах, інфраструктурне

забезпечення, здійснюється аналіз регіональної економічної спеціалізації, існуючих кластерів, динаміки підприємницького середовища, взаємозв'язків прикордонних регіонів та воєводства;

- утворення спільних органів управління. З позицій суб'єктно-об'єктного управління реалізація смарт-спеціалізації стимулює учасників співпраці національного, локального і наднаціонального рівнів на прийняття спільних управлінських рішень, створення відповідних інституцій – координаційних пунктів (вертикальних і горизонтальних), спільних моніторингових комітетів тощо;

- розробка сценаріїв інклюзивного розвитку транскордонного регіону – це вироблення пріоритетів трансформації прикордонних територій обох країн з базуванням на концентрації технічноорієнтованих установ як ядра транскордонного регіону з врахуванням регіональної типології (регіони-промислового виробництва, регіони НДДКР, регіони сталого розвитку, регіони всеохоплюючого розвитку, регіони орієнтовані на соціальний розвиток), його місця у міжнародному просторі;

- вибір пріоритетів транскордонної співпраці, які відображають конкретну спрямованість щодо вирішення спільних проблем, характеризуються кількісними і якісними параметрами, наявністю активів та галузевих спорідненостей, враховуючи їх комбінування, міжгалузеві, транскордонні крос-кластерні можливості, ендегенний транскордонний потенціал, орієнтири стратегічного розвитку транскордонної смарт-спеціалізації;

- розробка спільної політики смарт-спеціалізації, плану її реалізації. Визначення напрямів діяльності в розрізі смарт-спеціалізації, цільових проєктів, учасників, інструментів, джерел фінансування (транскордонні наукові центри, наукові парки, офіси науково-технічного обміну, транскордонні інноваційні ваучери, підприємницький та початковий капітали, система гарантій для фінансування інновацій, транскордонні технологічні центри);

- спільна система моніторингу та оцінки. Це відслідковування, перевірка, контроль щодо реалізації транскордонної смарт-спеціалізації з позицій доданої вартості, транскордонної ефективності, нарощення й збільшення виробництва інноваційної продукції. А отже, зростання кількості спільних підприємств з новими технологіями, збільшення експорту нових продуктів та послуг, зростання регіональних витрат на науково-дослідну діяльність, ріст малих і середніх підприємств, зростання рівня зайнятості у наукоємких галузях – це міра транскордонної смарт-спеціалізації.

Транскордонні агломерації є системою, яка об'єднує розташовану на певній прикордонній території групу урбанізованих поселень за рахунок встановлення тісних економічних і культурних зв'язків й передбачає поряд із вирішенням завдань соціоекономічного характеру реалізацію стратегії

просторового розвитку прикордонних територій двох або більше держав. Одним із її видів є транскордонна міська агломерація, яка являє собою компактне об'єднання, яке є конурбацією з концентрацією населення понад 250 тис. мешканців, розташованою на території двох або декількох країн в межах якого здійснюється інтеграційна співпраця між містами, які входять до його складу та утворюють функціональну цілісність, зумовлену спільним використанням міжнародних територій та ресурсів. Міські транскордонні агломерації як форма прикордонної організації господарства можуть мати вагомий вплив на розвиток транскордонного регіону за рахунок використання усього агломераційного потенціалу: прикордонне положення, інфраструктура, ендегенний транскордонний потенціал. Дана форма забезпечує агломераційний синергетичний ефект за рахунок територіальної концентрації виробництв, підприємств, людських та інфраструктурних ресурсів. У транскордонному регіоні Україна-Польща налагоджуються невеликі транскордонні агломерації місцевого значення, які здебільшого пов'язані із існуючими пунктами перетину кордону (наприклад, Мостиська-Перемишль, Рава-Руська-Томашов Любельський, Яворів-Ярослав, Добромиль-Устшике Дольне).

Транскордонний ефект різного масштабу, тривалості, спрямованості характеризує збільшення доданої вартості та ефективність функціонування транскордонного регіону, трактується як нарощення (збільшення) результатів по відношенню до витрат й характеризується збільшенням валового регіонального продукту, зовнішньоторговельного обороту, поліпшенням прикордонної транспортної, транзитної інфраструктури, зміцненням економічної, екологічної та особистісної безпеки, здоров'я, розвитку науки і освіти.

Отже, інтегрована політика розвитку транскордонного регіону на перспективних засадах повинна спрямовуватись на забезпечення конвергенції, конкурентоспроможності та сталого розвитку, поглиблення інтеграції на інноваційних засадах. Запропонований авторський підхід базується на досвіді ЄС та українсько-польського транскордонного співробітництва щодо виокремлення типів, рівнів, характерних ознак, ступеня транскордонної взаємодії, видів зближення й розходження та поділу транскордонних регіонів на слабоінтегровані, напівінтегровані й сильно інтегровані.

Еволюцію та стан розвитку транскордонного співробітництва Україна-Польща можна оцінити як напівінтегрований транскордонний регіон у якому реалізуються спільні програми та проекти, співпраця у різноманітних сферах суспільної діяльності.

Висновки і пропозиції. Розроблений підхід до формування інтеграційної політики має прикладне

значення, може використовуватися як рекомендаційна основа для обґрунтування перспективних напрямів розвитку транскордонного регіону, визначення стану локальних економік прикордонних територій, їх смарт-спеціалізацій, вирішення спільних проблем забезпечення охорони довкілля, безпеки транскордонного руху людей, товарів, послуг, капіталів.

Стратегія інтеграції у транскордонному регіоні як перспективний напрям розвитку забезпечить процес конвергенції та досягнення спільних вигод у вирішенні пріоритетних цілей й засад розвитку.

Список літератури:

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a mechanism to resolve legal and administrative obstacles in a cross-border context. Strasbourg, 29.05.2018 № 2018/0198. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-works/opinions-information-reports/opinions/regulation-cross-border-mechanism-2021-2027>.

Wróblewski Ł. New approach towards research in cross-border region. Poznan, August 16, 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/273694245_New_approach_towards_research_in_cross-border_region.

Perkmannc M. Cross-border regions in Europe significance and drivers of regional cross-border co-operation. European Urban and Regional Studies. 2003. 10(2). pp. 153–171.

Lundquist K-J., Trippl M. Distance, Proximity and Types of Cross-Border Innovation Systems: A Conceptual Analysis. URL: https://www.researchgate.net/publication/232954076_Distance_Proximity_and_Types_of_Cross-Border_Innovation_Systems_A_Conceptual_Analysis

Організаційні та фінансові механізми розвитку транскордонного співробітництва: монографія. Копилук О. І., Музичка О. М., Бублик М. І., Куцаб П. А. Львів : СПОЛОМ, 2020. 207с., с. 137

Огляд стану та перспективи розвитку міждержавних електричних мереж. Транскордонні передачі електроенергії загальноєвропейської енергосистеми ENTSO-E: Міненерговугілля України. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/12/Transkordonni-peredachi-elektroenergiyi.pdf>.

Визначення основних напрямів смарт-спеціалізації м. Києва. Звіт про результати надання дослідницьких послуг НАН України. URL: https://dei.kyivcity.gov.ua/files/2019/10/22/Zvit_dosl.pdf.

Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації: наукова доповідь / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2020. 141 с.